

Sygn. akt III UK 170/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 listopada 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak (przewodniczący)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Krzysztof Staryk (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania J. K.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w B.

o prawo do emerytury pomostowej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 13 listopada 2018 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 31 maja 2017 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 15 października 2015 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. odmówił J. K. przyznania prawa do emerytury pomostowej, ponieważ po dniu 31 grudnia 2008 r. nie wykonywał on pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 19 grudnia

2008 r. o emeryturach pomostowych (Dz.U. z 2015 r., poz. 965; dalej również jako: ustawa o emeryturach pomostowych).

Odwołanie od powyższej decyzji złożył J. K. Wyrokiem z dnia 16 września 2016 r., sygn. akt IV U (...), Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Z. oddalił odwołanie (punkt I) oraz nie zasądził pomiędzy stronami kosztów procesu (punkt II).

Sąd ustalił, że J. K. (ur. 27 września 1955 r.) od 18 sierpnia 2015 r. do 31 sierpnia 2015 r. zastępował pracownika zatrudnionego na stałe na stanowisku instruktora kulturalno - oświatowego w Domu Pomocy Społecznej w R., który w tym okresie przebywał na urlopie i zwolnieniu lekarskim. Zakład pracy w dniu 23 marca 2016 r. opłacił za odwołującego się składkę na Fundusz Emerytur Pomostowych. W Domu Pomocy Społecznej w R. przebywało wówczas 51 dorosłych osób dotkniętych chorobą psychiczną. Odwołujący pracował 5 dni w tygodniu w godz. od 7.00 do 15.00 w sali terapii zajęciowej. Zajęcia prowadził z grupami 3-5 osobowymi. Większość czasu spędzał z pensjonariuszami na dworze. W parku zbierali kwiaty i zioła, które następnie razem segregowali, sortowali i wiązali do suszenia, wnioskodawca zaś wyjaśniał, w jaki sposób należy rozpoznawać zioła, kwiaty i krzewy oraz przekazywał inne informacje. Na koniec zioła były suszone. W tej pracy towarzyszył mu instruktor terapii zajęciowej. Podczas zajęć odwołujący się w razie potrzeby pomagał pensjonariuszom przy wchodzeniu i schodzeniu ze schodów. Jego praca miała charakter usług wspomagających i edukacyjnych. Opieką pielęgnacyjną zajmowały się pielęgniarki, opiekunki i pokojowe. Sprawy socjalno - bytowe pensjonariuszy należały do pracownika socjalnego. W dniu 28 września 2015 r. zgłosił wniosek o przyznanie emerytury pomostowej.

Według Sądu pierwszej instancji odwołujący się nie spełnił wszystkich warunków do ustalenia prawa do emerytury pomostowej, określonych w art. 4 ustawy z 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, ponieważ po dniu 31 grudnia 2008 r. nie wykonywał pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy. W załączniku nr 2 do ustawy - wykazie prac o szczególnym charakterze, w poz. 22 są wymienione prace personelu sprawującego opiekę nad mieszkańcami domów pomocy społecznej dla przewlekłe psychicznie chorych, niepełnosprawnych intelektualnie

dzieci i młodzieży lub dorosłych, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2016 r., poz. 930 ze zm.). W art. 50 ust. 1 i ust. 3, art. 55 ust. 1 i art. 68 ust. 1 i 3 ustawy o pomocy społecznej oraz § 5 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z dnia 19 października 2005 r. w sprawie domów pomocy społecznej (Dz.U. Nr 217, poz. 1837) określono zakres usług opiekuńczych. W ocenie Sądu odwołujący się w spornym okresie nie sprawował nad mieszkańcami Domu Pomocy Społecznej w R. opieki, określonej w powołanych przepisach ustawy i rozporządzenia jako usługi opiekuńcze. Wykonywał natomiast prace określone jako usługi wspomagające i edukacyjne, które nie są objęte zakresem regulacji poz. 22 załącznika nr 2 do ustawy o emeryturach pomostowych. Praca odwołującego od 18 sierpnia 2015 r. do 31 sierpnia 2015 r. nie była pracą w szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 3 ustawy o emeryturach pomostowych. Dla przyjętej oceny bez znaczenia pozostaje okoliczność, że pracodawca błędnie odprowadził od wynagrodzenia wnioskodawcy składkę na Fundusz Emerytur Pomostowych.

Wyrokiem z dnia 31 maja 2017 r., sygn. akt III AUa (...), Sąd Apelacyjny w (...) w pkt I. zmienił zaskarżony wyrok oraz poprzedzającą go decyzję organu rentowego i ustalił J. K. prawo do emerytury pomostowej od dnia 27 września 2015 r.; w pkt II. rozstrzygnął o kosztach pomocy prawnej udzielonej odwołującemu się z urzędu w postępowaniu apelacyjnym; w pkt III. zasądził od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w B. na rzecz J. K. kwotę 30 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania za drugą instancję.

Sąd drugiej instancji – powołując się na przepis art. 4 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych – stwierdził, że J. K. spełnia wszystkie warunki do przyznania mu emerytury pomostowej na podstawie powołanego przepisu oraz poz. 22 załącznika nr 2 do ustawy o emeryturach pomostowych, odwołującego się do ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. W przepisach art. 50 ust. 3, art. 55 ust. 1 i art. 68 ust. 1 i 3 ustawy o pomocy społecznej skonkretyzowano zakres usług opiekuńczych. Zgodnie z art. 50 ust. 3 powołanej ustawy usługi opiekuńcze obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem. Według art. 55 ust. 1 tej

ustawy dom pomocy społecznej świadczy usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne na poziomie obowiązującego standardu, w zakresie i formach wynikających z indywidualnych potrzeb osób w nim przebywających, zwanych dalej „mieszkańcami domu”. W myśl zaś art. 68 ust. 3 cyt. ustawy, usługi opiekuńcze powinny zapewniać: 1) pomoc w czynnościach życia codziennego, w miarę potrzeby pomoc w ubieraniu się, jedzeniu, myciu i kąpaniu; 2) organizację czasu wolnego; 3) pomoc w zakupie odzieży i obuwia; 4) pielęgnację w chorobie oraz pomoc w korzystaniu ze świadczeń zdrowotnych.

W ocenie Sądu Apelacyjnego skarżący w spornym okresie wykonywał usługi opiekuńcze względem mieszkańców Domu Pomocy Społecznej w R. Jego obowiązki polegały bowiem na organizacji czasu wolnego osobom, z którymi prowadził zajęcia. Powyższe obowiązki zostały wyszczególnione w art. 68 ust. 3 pkt 2 ustawy o pomocy społecznej. Zgodnie z art. 38 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego osoba, która wskutek choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego nie jest zdolna do zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych i nie ma możliwości korzystania z opieki innych osób oraz potrzebuje stałej opieki i pielęgnacji, lecz nie wymaga leczenia szpitalnego, może być za jej zgodą lub zgodą jej przedstawiciela ustawowego przyjęta do domu pomocy społecznej. Kierowanie do domu pomocy społecznej jest ściśle powiązane z wyczerpaniem możliwości zapewnienia usług opiekuńczych osobie, która takich usług wymaga z racji wieku, choroby, lub innych przyczyn (art. 50 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej). Wobec powyższego do domu pomocy społecznej kierowana jest osoba, która wymaga całodobowej opieki z racji swoich trudności i która nie może funkcjonować w codziennym życiu. Sąd dopuścił dowód z regulaminu organizacyjnego Domu Pomocy Społecznej w R. Zgodnie z tym regulaminem w skład tego Domu wchodzi następujące komórki organizacyjne: Dział Terapeutyczno - Opiekuńczy, Dział Finansowo - Księgowy i Dział Administracyjno - Gospodarczy (§ 7). W skład Działu Terapeutyczno - Opiekuńczego wchodzi następujące stanowiska: kierownik działu, kierownik zespołu pielęgniarek, wieloosobowe stanowisko pracy ds. terapii zajęciowej, stanowisko rehabilitanta, dietetyka, kapelana, stanowisko pracy ds. pracy socjalnej, wieloosobowe stanowiska pracy: pokojowej, pielęgniarki/położnej i opiekunki (§ 8). Z powyższego Regulaminu wynika, że skarżący niewątpliwie

należał do personelu sprawującego opiekę nad mieszkańcami domów pomocy społecznej dla przewlekłe psychicznie chorych, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, pracując w spornym okresie w Dziale Terapeutyczno - Opiekuńczym. Wykonując pracę w charakterze instruktora kulturalno - oświatowego w domu pomocy społecznej, gdzie przebywały osoby chore psychicznie, odwołujący się świadczył usługi opiekuńcze, sprawując faktyczną opiekę nad osobami uczestniczącymi w prowadzonych przez niego zajęciach.

Sąd uznał, że skarżący po dniu 31 grudnia 2008 r. wykonywał pracę o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 3 ustawy o emeryturach pomostowych; w konsekwencji spełnił przesłanki do przyznania prawa do emerytury pomostowej.

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego organ rentowy zaskarżył skargą kasacyjną. W skardze zarzucono naruszenie następujących przepisów:

„1. art. 4 pkt 6 w związku z art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 19 grudnia 2008r. o emeryturach pomostowych (Dz. U. z 2017 r., poz. 664 ze zm.) przez jego: - błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że za pracę o „szczególnym charakterze” w rozumieniu tegoż przepisu można uznać pracę na stanowisku „instruktora kulturalno – oświatowego” w domu pomocy społecznej; - błędne jego zastosowanie polegające na przyjęciu, że J. K. wykonywał w okresie od 18 sierpnia 2015 r. do 31 sierpnia 2015 r. w Domu Pomocy Społecznej w R. pracę o szczególnym charakterze, oraz że praca ta była wykonywana w pełnym wymiarze czasu pracy.

2. art. 3 ust. 5 ustawy o emeryturach pomostowych przez jego błędne zastosowanie polegające na zaliczeniu J. K. do stażu pracy o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 4 tej ustawy pracy opisanej w art. 3 ust. 3 tej ustawy, a wykonywanej w okresie od 18 sierpnia 2015 r. do 31 sierpnia 2015 r. w niepełnym wymiarze czasu pracy.

3. art. 328 § 2 k.p.c. przez jego błędne zastosowanie polegające na braku wyjaśnienia w jego uzasadnieniu, dlaczego stanowisko instruktora kulturalno - oświatowego Sąd uznał za wchodzące w skład Działu Terapeutyczno - Opiekuńczego Domu Pomocy Społecznej w R., skoro w cytowanym w tym zakresie przez Sąd regulaminie organizacyjnym tej placówki w skład tego działu wchodzi

następujące stanowiska: kierownik działu, kierownik zespołu pielęgniarek, wieloosobowe stanowisko pracy ds. terapii zajęciowej, stanowisko rehabilitanta, dietetyka, kapelana, stanowisko pracy ds. pracy socjalnej, wieloosobowe stanowiska pracy: pokojowej, pielęgniarki/położnej i opiekunki”.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w całości oraz o zmianę zaskarżonego wyroku i apelacji w całości, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd II instancji, a także o zasądzenie od wnioskodawcy na rzecz organu rentowego zwrotu kosztów procesu za wszystkie instancje, w tym postępowanie kasacyjne, z uwzględnieniem kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z wykładni art. 4 ustawy z 2008 r. o emeryturach pomostowych wynika obowiązek zaliczania do okresów pracy w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze zatrudnienia w takich warunkach przed dniem 1 stycznia 1999 r. oraz po dniu 31 grudnia 2008 r., a także w okresie od dnia 1 stycznia 1999 r. do dnia 31 grudnia 2008 r. Artykuł ten nie określa ram czasowych odnośnie do stażu 15 lat pracy w tych warunkach. Ten okres 15 lat może więc dotyczyć całego okresu ubezpieczenia, jednak co najmniej jeden miesiąc musi przypadać przed dniem 1 stycznia 1999 r. oraz jeden miesiąc po dniu 31 grudnia 2008 r. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 2013 r. w sprawie I UK 448/12, LEX nr 1396383).

W myśl art. 4 pkt 6 prawo do emerytury pomostowej, z uwzględnieniem art. 5-12, przysługuje pracownikowi, który po dniu 31 grudnia 2008 r. wykonywał pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3.

Zgodnie z art. 3 ust. 3 ustawy o emeryturach pomostowych prace o szczególnym charakterze to prace wymagające szczególnej odpowiedzialności oraz szczególnej sprawności psychofizycznej, których możliwość należytego wykonywania w sposób niezagrożający bezpieczeństwu publicznemu, w tym zdrowiu lub życiu innych osób, zmniejsza się przed osiągnięciem wieku emerytalnego na skutek pogorszenia sprawności psychofizycznej, związanego z

procesem starzenia się; wykaz prac o szczególnym charakterze określa załącznik nr 2 do ustawy.

W ocenie Sądu Najwyższego unormowanie to akcentuje długotrwałe wykonywanie pracy o szczególnym charakterze, która w miarę upływu lat i związanej z tym utratą adekwatnej sprawności psychofizycznej powoduje ograniczenia w możliwości jej efektywnego wykonywania, zmniejszając lub nawet uniemożliwiając zdolności do zarabkowania w tym szczególnym charakterze. Ustawodawca w ustawie o emeryturach pomostowych przewidział dla takich osób możliwość ubiegania się o emeryturę pomostową, pomimo iż pracownicy ci nie osiągnęli zwykłego (powszechnego) wieku emerytalnego. Praca w szczególnym charakterze wykonywana przez krótki okres lub w niepełnym wymiarze czasu pracy nie spowoduje szybszej utraty zdolności do takiej pracy.

W myśl art. 3 ust. 5 ustawy o emeryturach pomostowych za pracowników wykonujących prace o szczególnym charakterze uważa się pracowników wykonujących po dniu wejścia w życie ustawy, w pełnym wymiarze czasu pracy, prace, o których mowa w ust. 3. W tym aspekcie należy zwrócić uwagę, że obecnie obowiązujący wykaz prac w szczególnym charakterze jest znacznie bardziej restrykcyjny w porównaniu do wykazu zawartego w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. z 1983 r. Nr 8, poz. 43 ze zm.). Niektóre rodzaje prac zostały całkowicie wyeliminowane. Z tego względu wykładnia art. 3 ust. 3 i 5 powinna być ścisła, a nie rozszerzająca.

Artykuł 49 ustawy o emeryturach pomostowych określa wyjątek od zasady sformułowanej w art. 4 pkt 6 oraz art. 5-12 tej ustawy, zgodnie z którym prawo do emerytury pomostowej przysługuje wyłącznie osobom, które wykonywały pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy po wejściu jej w życie tj. po dniu 31 grudnia 2008 r. W myśl tego przepisu z prawa do emerytury pomostowej mogą skorzystać również osoby niespełniające tego warunku, które w dniu wejścia w życie ustawy o emeryturach pomostowych osiągnęły wymagany przez przepisy art. 4 i art. 5-12 ustawy okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze. Podkreślenia

wymaga to, że na podstawie art. 49 prawo do emerytury pomostowej przysługuje wyłącznie osobom, które przed dniem 1 stycznia 2009 r. osiągnęły wymagany okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych. Przy ustalaniu okresu uprawniającego do emerytury pomostowej, o którym mowa w art. 49 pkt 3 ustawy, nie uwzględnia się bowiem okresów pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w rozumieniu art. 32 i 33 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, a więc prac wymienionych w wykazach zawartych w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze.

Obowiązek udowodnienia rzeczywistego i pełnego zatrudnienia w szczególnym charakterze potwierdza także art. 12 ustawy o emeryturach pomostowych, w myśl którego przy ustalaniu okresu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, o których mowa w art. 4-11, nie uwzględnia się okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał wynagrodzenie lub świadczenie z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa.

Rekapitulując - osoba, która przed 1 stycznia 2009 r. nie wykonywała pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 3 ustawy o emeryturach pomostowych, w celu uznania jej za pracownika wykonującego pracę o szczególnym charakterze po dniu wejścia w życie ustawy o emeryturach pomostowych, była zobligowana w myśl art. 3 ust. 5 tej ustawy, do udowodnienia wykonywania po dniu 31 grudnia 2008 r. takiej pracy w pełnym wymiarze czasu pracy przez okres co najmniej miesiąca. Praca o charakterze incydentalnym lub w niepełnym wymiarze nie może być uwzględniona przy ustalaniu prawa do emerytury pomostowej.

Wnioskodawca nie wykonywał przed 1 stycznia 2009 r. pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 3 ust. 3 ustawy o emeryturach pomostowych, dlatego w myśl tego przepisu oraz art. 3 ust. 5 w celu uznania go za pracownika wykonującego pracę o szczególnym charakterze po dniu wejścia w życie ustawy, był zobligowany do udowodnienia wykonywania takiej pracy w

pełnym wymiarze czasu pracy oraz w adekwatnie długim okresie. Wykonywanie takiej pracy po dniu 31 grudnia 2008 r. jedynie przez okres 10 dni (dwóch tygodni) nie może być uznane za jej wykonywanie w pełnym wymiarze czasu pracy w rozumieniu art. 3 ust. 3 i 5 ustawy.

Przedstawiona wyżej wykładnia relewantnych przepisów ustawy o emeryturach pomostowych powoduje, że nie ma potrzeby analizowania, czy zbieranie kwiatów i ziół przez dwa tygodnie wraz z pensjonariuszami domu pomocy społecznej stanowiło pracę w szczególnym charakterze w rozumieniu poz. 22 załącznika nr 2 do ustawy o emeryturach pomostowych (prace personelu sprawującego opiekę nad mieszkańcami domów pomocy społecznej dla przewlekle psychicznie chorych, niepełnosprawnych intelektualnie dzieci i młodzieży lub dorosłych, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej).

Powyższe konstatacje prowadzą do konkluzji, że wyrok Sądu Apelacyjnego został wydany w wyniku niewłaściwej wykładni wymienionych wyżej przepisów, na skutek czego sprawa wymaga ponownego rozpoznania; w tym celu Sąd Najwyższy wyrokował na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c.